
Historycy cudzoziemscy w Warszawie

Przegląd Historyczny Zeszyt dodatkowy, 477-480

1948

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

V. R U C H N A U K O W Y

HISTORICY CUDZOZIEMSCY W WARSZAWIE

We wrześniu i październiku Uniwersytet Warszawski gościł kilku przedstawicieli nauki historycznej radzieckiej i francuskiej. Członkowie delegacji radzieckiej na Zjazd Historyków Polskich we Wrocławiu wygłosili w Uniwersytecie Warszawskim następujące odczyty:

Rektor Sidorow: O organizacji nauki historycznej w Z. S. R. R.

Prof. P. N. Tretiakow: O poglądach historyków radzieckich na pochodzenie Słowian (odczyt zamknięty w Instytucie Historycznym U. W.).

Prof. I. Udalcow: O roku 1848 wśród narodów słowiańskich.

Przedstawiciel Międzynarodowego Komitetu Historycznego prof. Charles Morazé wygłosił w Instytucie Historycznym odczyt zamknięty n. t.: Historia i Socjologia. Również w Uniwersytecie Warszawskim odbył się odczyt prof. Bourgin na temat problemów 1848 r.

Dn. 22 listopada br. nastąpiło otwarcie Instytutu Węgierskiego w Warszawie (w gmachu Z. N. P. ul. Smulikowskiego 6/8), dyrektorem Instytutu został dr E. Csaplaros.

Na otwarciu odczyt n. t. Stosunki polsko-węgierskie w roku 1848 wygłosiła p. Erzsebet Andics, prof. Uniw. w Budapeszcie.

*

* * *

Prof. P. N. TRETIAKOW, członek Akademii Nauk Z. S. R. R., uczestnik delegacji radzieckiej na VII Zjazd Historyków Polskich we Wrocławiu, wygłosił 5 października b. r. w sali Z. N. P. w Warszawie odczyt p.t.: „Podstawowe zagadnienia historii Rosji i Z. S. R. R. w świetle radzieckiej historiografii”.

Stwierdziwszy, że historia, badając przeszłość, wyjaśnia teraźniejszość i pomaga przewidzieć przyszłość, prelegent zatrzymał się dłużej nad różnicami pomiędzy dawną carską historiografią a obecną, radziecką. Podczas gdy historycy rosyjscy zajmowali się dawniej wyłącznie historią Rosji, historycy radzieccy badają historię wszystkich narodów Z. S. R. R. Intensywne prace, zwłaszcza badania archeologiczne w Azji Środkowej i za Zakaukaziem, pozwoliły ustalić istnienie nieznanych nauce zachodniej ognisk cywilizacji starożytnej, pozwoliły wytworzyć nowy obraz świata starożytnego, odmienny od dotychczasowego. Przekreśla on wyłączenie ciągu rozwojowego: Starożytny Wschód — Grecja — Rzym, odsunięty jest całkowicie od basenu morza Śródziemnego. Prace te otwierają nowe ogromne perspektywy przed starożytnościami. Drugą różnicę stanowi tematyka badań. Historycy rosyjscy badali dawniej dzieje królów, wodzów i wielkich polityków, historycy radzieccy zajmują się dziejami mas pracujących, proletariatu, pracującego chłopstwa itp. Najpoważniejszą wreszcie różnicę stanowią zagadnienia metodologiczne, — historycy radzieccy stosują zdecydowanie i wyłącznie jako metodę badań — materializm historyczny.

Z kolei prelegent omówił naczelną problematykę badań historycznych w Z.S.R.R. Należy do nich sprawa genezy państwa ruskiego. Stara teoria o normańskim pochodzeniu Rusi Kijowskiej została obalona. Historycy stwierdzili obecność Nor-

manów-„Wariagów” na targowiskach Nowogrodu czy Pskowa, ale nie może być mowy o założeniu przez nich Rusi. Równie gorące polemiki budziło zagadnienie ustrojowej istoty Rusi Kijowskiej. Historycy negowali istnienie feudalizmu na Rusi. Pierwszy dopatrywał się stosunków feudalnych na Rusi Pawłow SILWANSKIJ; od r. 1933 — 1938 trwała w radzieckiej nauce historycznej dyskusja na temat feudalizmu na Rusi. Podstawowe dzieło akademika GREKOWA: „Kijevskaja Rus” przesądziło te spory w sensie pozytywnym dla feudalizmu. Pozwoliło jednocześnie na nową ocenę okresu dzielnicowego (*udielnyj period*) jako epoki dalszego rozwoju i postępu. Stwierdzono bowiem, że to rozdrobnienie dzielnicowe spowodowane zostało przez przejście chłopów z danin na robocizny, co było podówczas krokiem naprzód. Podobnie, zjednoczenie ziem ruskich przez cara Iwana III tłumaczy się rozwojem rzemiosła, handlu i miast, choć działał na niewątpliwie i chęć skupienia sił w walce z Tatarami. W świetle badań nad feudalizmem zgoła inaczej stanęła przed historykami postać Iwana IV Groźnego. Historycy radzieccy nie powtarzają bajki o jego rzekomej nienormalności, nie tłumaczą jego działania psychologicznie. Stwierdzono, że surowość cara była zbawienną koniecznością, że Iwan IV walczył z reakcją feudalną w oparciu o nowe antyfeodalne siły społeczne, że stanowi przeto postać pozytywną, postępową w dziejach swego narodu. Iwan IV Groźny złamał feudalną opozycję w szeregach bojarstwa, — to nie psychopata, ale zręczny, postępowy i na wielką miarę mąż stanu.

Zywe dyskusje budzi dotąd zagadnienie cenzury między średniowieczem a nowożytnością, — historycy radzieccy są zgodni, że cezurę tę stanowi moment przejścia do ustroju kapitalistycznego, spór toczy się o ustalenie tego momentu w czasie. Pomogły do rozwiązania tego sporu badania nad rozwojem przemysłu na Uralu i w okręgu Tuły. Ustalono że nowożytności nie należy szukać w epoce Piotra I, — w jego monarchii panują pańszczyźniane stosunki produkcji zarówno na wsi jak w manufakturze. Wolny najem, rozpoznawcza cecha kapitalistycznych stosunków produkcyjnych, zjawia się najwcześniej w mieście, w drobnym rzemiośle, w połowie XVIII wieku. Ustalono że wolny najem jako przeważająca forma, rozwija się w ciągu drugiej połowy XVIII wieku również w drobnym rzemiośle wiejskim. W XIX wieku kapitalizm walczy już o pełne zwycięstwo. Osiąga je w połowie XIX wieku, zarówno w przemyśle jak na wsi. W świetle tych faktów reforma 1861 roku, reforma „cara-oswobodziciela”, jest aktem lęku przed rewolucją chłopską, jest zwycięstwem objętej rewolucyjnym wrzeniem, duszącej się w feudalnych okowach wsi rosyjskiej. Reforma 1861 roku jest posunięciem postępowym. Od tej daty zaczyna się rozkwit kapitalizmu. Pod koniec wieku, a zwłaszcza na przełomie XIX i XX w. kapitalizm rosyjski przechodzi w fazę imperializmu.

Jako ostatnie zagadnienie wymienił prelegent sprawę zapóźnień ustrojowych, politycznych i cywilizacyjnych Rosji, zapóźnień, które rosły ustawicznie aż do katastrofy Rosji carskiej, do burzy rewolucyjnej 1905 r., do zwycięskiej rewolucji 1917 roku. Dopiero zwycięstwo Wielkiej Rewolucji Październikowej, które złamało carat, oddało władzę w ręce mas pracujących i pchnęło olbrzymie państwo na tory budownictwa socjalistycznego, przełamało historyczne zacofanie Rosji, uratowało państwo, naród i kulturę rosyjską przed katastrofą. Ogromne postępowe znaczenie Rewolucji 1917 roku zarysowuje się w pełni dzięki badaniom historyków radzieckich, którzy obalili jeszcze jedną szkodliwą dla rozwoju nauki historycznej tradycję, tradycję niepodejmowania badań nad dziejami epoki współczesnej, jako jakoby nie historycznych, nie naukowych.

Prof. B. D. GREKOW, dyrektor Instytutu Historii i członek Akademii Nauk Z. S. R. R. profesor Uniwersytetu Moskiewskiego, przewodniczący delegacji uczonych radzieckich na uroczystości 75-lecia P. A. U., wygłosił dnia 29 października b. r. w sali konferencyjnej Ministerstwa Oświaty odczyt n. t.: „Historia chłopów w ustroju feudalnym“.

Prof. Grekow należy do tych uczonych radzieckich, którzy rozpoczęli swoją pracę naukową jeszcze przed Rewolucją Październikową. Dzisiaj prof. Grekow, autor podstawowej pracy: „Ruś Kijowska“, jest czołowym przedstawicielem nauki radzieckiej.

W referacie swoim prof. Grekow stwierdził, że czołowi historycy rosyjscy, jak Pogodin czy Kluczewskij, wiązali pańszczyznę z czynnikami natury psychologicznej, że uważali ją za zjawisko specyficznie rosyjskie, nie dostrzegając jej typowości dla rozwoju stosunków społecznych bardzo wielu narodów Europy. Inni historycy carskiej Rosji dopatrywali się źródeł pańszczyzny w zadłużaniu się chłopów wobec właścicieli ziemskich lub też w instytucjach prawa publicznego. Dopiero uczeni radzieccy, stosując do zjawisk historycznych metodę materializmu historycznego, potrafili wyjaśnić istotny charakter stosunków społecznych feudalizmu, potrafili wykryć ich źródła i wyłomaczyć ich ewolucję.

Historycy-marksiści upatrują podstawę społeczeństwa feudalnego w zależności chłopów od właścicieli ziemskich, w specyficznej organizacji stosunków produkcji. To właśnie stanowi najistotniejszą cechę feudalizmu, bez tej zależności feudalizm jako ustrój społeczny jest niemożliwy. Formy zależności feudalnej i wyzysku feudalnego chłopów zmieniały się w ramach tego samego ustroju. Były to — pańszczyzna, czynsz naturalny i czynsz pieniężny.

W XVI wieku nastąpił przełom w sytuacji chłopów w szeregu krajów europejskich. Procesy te wykazują dużo podobieństwa i dadzą się ze względu na swój przebieg podzielić na dwie terytorialne grupy. W Europie zachodniej, której granicę stanowi w tym wypadku Łaba, zaczął się rozwijać i zwyciężać stopniowo kapitalizm, zaś na wschodzie od Łaby trwał w dalszym ciągu feudalizm, wzmocniony zwycięstwem odniesionym nad wielkimi ruchami chłopskimi przez feodałów i ich państwo, opierający się na ponownym przytwierdzeniu chłopów do roli. Prof. Grekow nazwał ten proces falą „ponownej pańszczyzny“. Jego analiza stanowiła centralny punkt referatu.

Referent zwrócił uwagę na Rzeszę Niemiecką, gdzie warstwa rycerska, wracająca na rolę, dla uzyskania zwiększonych dochodów wzmacnia wyzysk chłopów. Droga rozwoju Niemiec jest w tym okresie odmienna od drogi Anglii, Francji, Włoch, — stosunki feudalne panują w Niemczech do końca XVIII, a nawet do początku XIX wieku.

W związku ze zmianą układu dróg handlowych i zmianą wartości pieniądza na końcu XV i w XVI wieku w Europie na wschód od Łaby występują ogromne przemiany w stosunkach wiejskich. Cały ten proces wykazuje przy tym w Europie środkowej i wschodniej daleko idące analogie. Zdaniem referenta nowa sytuacja znalazła swój wyraz m. in. w polityce Iwana Groźnego, którą historycy radzieccy uważają za postępową.

Na zakończenie prof. Grekow poddał analizie krytycznej poglądy na powstanie nowej fali pańszczyzny w Europie środkowej i wschodniej w XVI wieku.

Odczyt prof. Grekova utwierdził nas w przekonaniu, że rozwój naszego kraju biegł tymi samymi torami, jak rozwój większości państw średniowiecznych, że

Polska w w. XVI jest krajem feodalizmu, że ponadto metoda materializmu historycznego stosowana w sposób twórczy i konkretny otwiera przed historykiem ogromne perspektywy naukowego poznania.

Uczestnicy Seminarium Historii Ruchów Społecznych U. W.

PIĄTA KONFERENCJA CENTRE INTERNATIONAL DE SYNTHESE odbyła się w Paryżu 27 — 30 października 1948 r. zorganizowana w porozumieniu z Instytutem Zachodnim. Poprzednie Journées de Synthèse Historique odbyły się: pierwsza w czerwcu 1938 r., mając za temat obrad problem zaludnienia Europy w okresie brązu, druga — w maju i czerwcu 1939 r., omawiając to samo zagadnienie w okresie wędrówek ludów, obie z udziałem uczonych zagranicznych. Trzecia, odbywająca się w 1945—6 r. zgromadziła tylko uczonych francuskich obradujących nad zaludnieniem i kulturą południa Francji w średniowieczu. Czwarta przybrała znów charakter międzynarodowy w 1947 r., badając zagadnienie dróg rzecznych Dunaju i Renu. Wreszcie konferencja piąta została poświęcona w r. b. problemowi dróg wodnych Europy środkowej i wschodniej oraz zagadnieniu migracji normańskich, gromadząc uczonych francuskich, polskich, duńskich i szwedzkich.

Na program złożyły się trzy grupy referatów: 1 — referaty omawiające podstawy geograficzne zagadnienia: PIERRE GEORGE (Paryż): Introduction géographique; AUGUST ZIERHOFFER (Poznań): Les bassins de l'Oder et de la Vistule. 2 — referaty poświęcone roli dziejowej dorzecza Odry i Wisły: TADEUSZ LEHR-SPLAWIŃSKI (Kraków): Le problème de la patrie primitive des peuplades slaves; MICHAŁ SZZANIECKI (Poznań): Le problème des influences franques sur les bassins de l'Oder et de la Vistule; MARIA WOJCIECHOWSKA (Poznań): Les traits distinctifs de la civilisation dans les bassins de l'Oder et de la Vistule; ZYGMUNT WOJCIECHOWSKI (Poznań): L'Oder et la Vistule dans les relations polono-allemandes. 3 — referaty omawiające ekspansję normańską: L. MUSSET (Caën): Participation de Vikings venus de pays celtes à la colonisation scandinave de la Normandie; THORKILD RAMSKOU (Kopenhaga): Les fortifications des Vikings d'après des fouilles récentes [Trelleborg]; HOLGER ARBMAN (Lund): La route commerciale du Sud-Est Européen à la Baltique aux X-e et XI-e siècles; M. PORTAL (Paryż): Recherches récentes concernant le peuplement entre Baltique et Mer Noire [geneza Rusi].

Dyskusja prowadzona przez niestrudzonego prezesa Centre, HENRI BERR'A i sekretarza Centre, ANDRE VARAGNAC'A, doprowadziła do uzgodnienia wielu spraw metodycznych i merytorycznych oraz do naszkicowania możliwości współpracy międzynarodowej. Udział w obradach brali także inni wybitni przedstawiciele nauki francuskiej, jak LOUIS HALPHEN, FR. OLIVIER-MARTIN, F. CORNAERT, A. GRENIER, i in. Uczestnicy konferencji podejmowani byli przez kierownictwo Centre de synthèse i redakcję Annoles w dniu 27.X Lampką wina, w czasie której L. FEBVRE omówił zadania Centre, nawiązując do metodologii historii reprezentowanej przez poległego w 1944 r. MARC BLOCH'A.

Do ważniejszych wyników konferencji należy podjęcie przez Centre de Synthèse prac nad atlasem historycznym dróg lądowych i wodnych Europy. Plan pracy jest w przygotowaniu, tymczasem Centre prosi o nadsyłanie gotowych lub opublikowanych materiałów kartograficznych i bibliograficznych do dziejów sieci drożnej w Europie (Paris II-e, 12 rue Colbert). Najżywsze zainteresowanie wywołała wymiana zdań między uczonymi polskimi i skandynawskimi, przy czym uzgodniono